

Asia: VN/26860/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi tuomioistuimen määräämästä pääsykiellosta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Tuomioistuimen määräämä pääsykielto

Esityksen pääasiallisena tavoitteena on säätää lailla tuomioistuimen määräämästä pääsykiellosta myymälään. Sääntely parantaisi työ- ja asiointiturvallisuutta. Se antaisi ennakkosuojaa myymälän henkilökunnalle ja asiakkaille henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvia oikeudenloukkauksia vastaan. Samalla sääntely edistäisi elinkeinotoiminnan häiriötöntä harjoittamista kaupan alalla.

Tavoite työ- ja asiointiturvallisuuden parantamisesta on sinänsä ymmärrettävä. Muilta osin esitysluonnokseen liittyy ongelmakohtia, jotka tulee selvittää ja hakea niihin ratkaisut ennen lainsäädäntötoimia.

Kun pääsykielto kuitenkin kohdistettaisiin tiettyyn henkilöön, tulee huolellisesti varmistaa, onko juuri tämä kielto oikea tai tarpeellinen ratkaisu. Jo nyt liikkeenharjoittaja voi kieltää henkilön pääsyn julkisrauhan suojaamaan paikkaan. Käytettävissä ovat myös vartijat, järjestyksenvalvojat, kameravalvonta ja hälytysjärjestelmät. Lisäksi lähestymiskiellosta annetun lain mukainen lähestymiskielto voidaan määrätä laajennettuna koskemaan oleskelua mm. suojattavan henkilön työpaikan läheisyydessä.

Jos pääsykieltoa harkitaan haettavaksi tai se määrätään, sen on oltava kiellon kohteen kannalta syrjimätön ja kohtuullinen.

Kaupan ja erikoiskaupan toimijat ovat esityksen aineiston mukaan arvioineet, että puheena olevaa toistuvaa häiriötä aiheuttavia henkilöitä olisi vuositasona noin 100, jolloin kieltihakemuksia voisi tulla käräjäoikeuksiin saman verran. Päihdeasiamiestoiminnan näkökulmasta on pääteltävissä, että päihteitä ongelmallisesti käyttävät ihmiset ja mielenterveysongelmia kokevat ihmiset, olisivat selkeästi edustettuina tässä määrässä. Heidän elämänhallintansa on usein vaikeaa ja he ovat haavoittuvassa asemassa. Heillä on sairaus, joka vaikuttaa heidän toimintaansa, mutta he eivät aiheuta tahallaan hankalia tilanteita kaupassa. Heitä tulee kohdella yhdenvertaisesti muiden asiakkaiden kanssa heidän sairaudestaan huolimatta. Heidän kohdallaan tulisi ensisijaisesti käyttää muita toimenpiteitä kuin tuomioistuimen määräämään pääsykieltoa.

On otettava huomioon mahdollisesta kiellosta henkilölle aiheutuvat seuraukset. Lopputuloksen olisi oltava kohtuullinen. Välttämätön asiointitarve tulee varmistaa. Esityksessä mainittu asiointi verkkokaupan kautta ei ole useinkaan realistista, sillä haavoittuvassa asemassa olevilla ihmisillä harvoin on tietokonetta käytössään. He eivät osaa eivätkä jaksakaan tehdä ostoksia verkossa. Kauppatavaroiden nouto jostakin ulkoa on heille vaikea ja epäselvä tapa hoitaa asiaa. Lisäksi ennen noutoa pitäisi erikseen sopia, miten ja keneltä tavarat tilataan ja maksetaan, mistä ja koska haetaan jne. Kun ihmisen elämänhallinta on huono, nämä toimet ovat vaikeita ja jäävät tekemättä.

Esitysluonnoksessa todetaan, että elinkeinonharjoittajan olisi jo hakemuksessaan mahdollista esittää oma ennakkollinen näkemyksensä vaihtoehtoisista keinoista kauppa-asioinnin varmistamiseksi. Vaihtoehdon esittäminen on kannatettavaa. Sen tulisi olla automaattisesti osa hakemusta ja itse vaihtoehdon pitäisi olla realistinen ja helppokäyttöinen.

Tuomioistuimen määräämä pääsykielto vaikeuttaisi välttämätöntä kaupassa käyntiä erityisen paljon pienillä paikkakunnilla, joilla on vain yksi kauppa ja seuraava on kaukana huonojen tai olemattomien kulkuyhteyksien päässä. Tähän tulee kiinnittää huomiota ja kohtuuttomat tilanteet tulee estää. Kiellon kohteen kauppa-asiointi tulee varmistaa. Samalla tulee muistaa se, että julkinen liikenne ei syrjäseuduilla toimi, kaikilla ei ole autoa eikä rahaa tai mahdollisuutta taksin ja kaverikyydin käyttämiseen.

On kiellon kohteen edun mukaista, että hänelle varataan tilaisuus tulla kuulluksi. On kuitenkin huomattava, että käytännössä sen merkitys jää todennäköisesti pieneksi, koska postit tai muut viranomaisen viestit eivät helposti tavoita haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä. Osalla heistä ei ole edes kotia.

On kannatettavaa, että pääsykieltoasian käsittelisi ja ratkaisisi käräjäoikeus, jolloin riippumattomuus, puolueettomuus ja vakaa harkinta korostuvat. Myös asian käsitteleminen kiireellisesti on tärkeää, kun käräjäoikeuksien käsittelyajat muuten ovat pitkät.

Ratkaisusta olisi tiedotettava kiellon kohteelle niin selkeästi, että hän ymmärtää kiellon sisällön, perustelut ja keston ja kykenee noudattamaan kieltoa. Lisäksi kiellon kohteen on saatava tietää, että kiellon rikkominen voi johtaa oikeudenkäyntiin ja rangaistukseen. Kiellon hakijan tulee huolehtia riittävästä tiedottamisesta.

Pääsykiellon kumoaminen tai muuttaminen olisi kiellon kohteelle ylivoimaisen vaikeaa, jos hän on haavoittuvassa asemassa ja hänen elämänhallintansa on muutenkin vaikeaa. Esitysluonnoksessa on kerrottu esimerkkinä, että päihdekuntoutus voisi olla kiellon kumoamisperuste, kun se puuttuu häiriökäyttäytymisen juurisyihin. Toteamus on epärealistinen, koska päihdekuntoutukseen on monilla hyvinvointialueilla entistä vaikeampi päästä. Lisäksi päihdekuntoutuksen käsittely käräjäoikeudessa pääsykieltoasian yhteydessä menisi syvälle kohteen henkilökohtaisiin terveys- ja muihin asioihin eikä ole kannatettavaa. Päihteitä ongelmallisesti käyttävien ihmisten ja mielenterveysongelmia kokevien ihmisten vaikeaa tilannetta on käsitelty erittäin vähän tässä esitysluonnoksessa, vaikka pääsykielto hyvin todennäköisesti tulisi koskemaan tuntuvaa osaa heistä. Pelkät hajanaiset pinnalliset toteamukset eivät riitä, vaan asiaa pitää selvittää paljon tarkemmin ja sille tulee lisätä oma kohtansa vaikuttavuusarvioinnissa.

Tuomioistuimen pitkät käsittelyajat eivät saa johtaa siihen, että pääsykiellon kumoaminen tai muuttaminen menettäisi käytännön merkityksensä.

Paikan haltijan antama pääsykielto ja julkisrauhan rikkominen

Olisi tärkeää pitää erillään tuomioistuimen määräämä pääsykielto ja paikanhaltijan antama pääsykielto, selkeyttää niiden välinen ero ja tiedottaa asiasta riittävästi. Asian faktojen tulee olla tiedossa erityisesti yrityksille, jotka kieltoja hakevat tai antavat. Mutta niiden on oltava tiedossa myös kiellon kohteena oleville ihmisille.

Lisäksi tulee edistää ja korostaa sitä, että paikanhaltijan antama pääsykielto kohtelee asiakaskuntaa neutraalisti, kohtuullisesti ja syrjimättömästi. Muuten rikoslain 24 luvun 3 §:n täsmentäminen tällä pääsykiellolla ei ole kannatettavaa.

Toimivaltuudet pääsykieltojen valvomiseksi

Pääsykieltoa valvottaessa tulisi ottaa erityisesti huomioon päihteitä ongelmallisesti käyttävät, mielenterveyden ongelmia kokevat ja haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset ja tunnistaa heidän tilanteensa ja tarpeensa. Heidän kohdallaan tulisi käyttää ensisijaisesti muita keinoja, kuten osaavaa kohtaamista ja ohjaamista tarvittaviin sosiaalihuollon, terveydenhuollon tai muihin palveluihin. Heidän erityistilanteestaan tulisi laatia ohjeet pääsykiellon valvojille.

Henkilötietojen käsittely

Henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettuun lakiin lisättäisiin uusi 24 a §, jonka mukaan poliisi voisi luovuttaa elinkeinonharjoittajalle tietoja, jotka ovat välttämättömiä tuomioistuimen määräämän pääsykiellon hakemiseksi. Näitä tietoja ovat mm. myymälässä tapahtuneita epäiltyjä rikoksia tai vakavaa häirintää koskevat tiedot:

1. rikoksesta epäillyn tai poliisin toimenpiteen kohteen henkilötiedot
2. epäilty rikos
3. muu toimenpide ja sen peruste
4. teko aika

Tietoja saa käyttää vain tähän tarkoitukseen.

Edellä olevat tiedot yksilöivät henkilön ja koskevat hänen tekojaan tai hänen epäiltyjä tekojaan. Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että elinkeinonharjoittaja voisi käyttää tietoja sen arvioimiseen, hakeeko hän pääsykieltoa. Perusteluista saa sen käsityksen, että hän voisi tietojen pohjalta myös itse antaa pääsykiellon henkilölle. Poliisi arvioisi luovuttamisen välttämättömyyden.

Säännöksessä tai perusteluissa ei edellytetä, että tiedon saaja yksilöitäisiin ja että hän olisi elinkeinonharjoittajan yrityksessä ainut, joka näkee tiedot. Poliisi voisi antaa tietoja myös silloin, kun kysymyksessä on rikosepäily – joka ainakin teoriassa voi myöhemmin osoittautua perusteettomaksi. Elinkeinonharjoittaja saisi tietoa myös silloin, kun hän ei itse ole asianomistaja. Lisäksi elinkeinonharjoittaja saisi tietoja vain siihen tarkoitukseen, että hän arvioisi, hakeeko hän ylipäänsä pääsykieltoa. Tietoja ei lopulta aina käytettäisi pääsykiellon hakemiseen tuomioistuimelta tai itse

annettavaan pääsykieltoon. Elinkeinonharjoittaja joka tapauksessa pääsisi selville tiedoista. Hän voisi ainakin teoriassa pyytää niitä pelkästä uteliaisuudesta. Kaikki nämä tiedot ovat mahdollisen kiellon kohteen kannalta epäedullisia, liiallisia ja vaarantavat hänen maineensa ja oikeutensa. Poliisin arvioinnin tulisi olla korostetun huolellinen ja tarkka.

Aineistossa ei mainita mitään siitä, että tietojen kohteena olevalle henkilölle ilmoitettaisiin häntä koskevien tietojen antamisesta poliisilta elinkeinonharjoittajalle. Tämä tulisi lisätä.

Muut mahdolliset huomiot esitysluonnoksesta

Esitysluonnoksen vaikuttavuusarviointia tulee täydentää päihteitä ongelmallisesti käyttävien ihmisten ja mielenterveysongelmia kokevien ihmisten tilanteen osalta, koska mahdolliset kieltohakemukset tulisivat epäilemättä koskemaan heitä. Vaikutukset heihin tulee ottaa huomioon mahdollisessa lainsäädäntöuudistuksessa. Tähän mennessä heidän osuuttaan on käsitelty hyvin pinnallisesti eikä heidän rooliinsa ole kiinnitetty riittävästi huomiota.

Toinen liian vähälle huomiolle jäänyt seikka on yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys, joista on säädetty useissa laeissa (perustuslaki, yhdenvertaisuuslaki ja rikoslaki). Syrjimättömyyden tarve liittyy kiinteästi haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin, päihteitä ongelmallisesti käyttäviin ihmisiin ja mielenterveyden ongelmia kokeviin ihmisiin. Yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden toteutuminen kaikissa tilanteissa tulee varmistaa ja ottaa osaksi vaikuttavuusarviointia.

Sillanpää Tuula

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry - Päihdeasiamiestoiminta